ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 21ης Μαΐου 2015 [1]

Υπόθεση C-166/14

MedEval — Qualitäts-, Leistungs- und Struktur-Evaluierung im Gesundheitswesen GmbH
κατά
Bundesvergabeamt
[αίτηση του Verwaltungsgerichtshof (Αυστρία)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Δημόσιες συμβάσεις — Οδηγίες 89/665/ΕΟΚ και 2007/66/ΕΚ — Διαδικασία προσφυγής — Αποτελεσματική έννομη προστασία — Αποζημίωση — Αποκλειστικές προθεσμίες»

I – **Εισαγωγή**

1. Συμβιβάζεται με το ενωσιακό δίκαιο η έλλειψη της δυνατότητας μιας επιχειρήσεως η οποία φρονεί ότι ζημιώθηκε από φερόμενη παράνομη ανάθεση δημόσιας συμβάσεως να εγείρει αξιώσεις αποζημιώσεως κατά της αναθέτουσας αρχής μετά την παρέλευση έξι μηνών, καίτοι, μάλιστα, εντός της εν λόγω προθεσμίας δεν είχε λάβει γνώση της συνάψεως της συμβάσεως και, συνεπώς, της πιθανής ζημίας της; Αυτό είναι το κύριο ζήτημα που καλείται να εξετάσει το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

2. Το εν λόγω ζήτημα τίθεται σε σχέση με την ανάθεση μίας δημόσιας συμβάσεως στον τομέα της δημόσιας υγείας στην Αυστρία. Η αναθέτουσα αρχή σύναψε σύμβαση παροχής ορισμένων υπηρεσιών στον τομέα της υγείας χωρίς προηγούμενη προκήρυξη, διά απευθείας αναθέσεως. Τρίτος, ο οποίος πληροφορήθηκε την εν λόγω ενέργεια εκ των υστέρων, αξιώνει ήδη αποζημίωση, η αξίωσή του όμως απορρίπτεται λόγω της παρελεύσεως της ισχύουσας στην Αυστρία εξάμηνης αποκλειστικής προθεσμίας για τον έλεγχο της νομιμότητας των αποφάσεων περί αναθέσεως.

3. Εν προκειμένω πρέπει να αποσαφηνιστεί αν μια τόσο αυστηρή και σύντομη αποκλειστική προθεσμία ασκήσεως προσφυγής για την προβολή αξιώσεων αποζημιώσεως συμβιβάζεται, σύμφωνα με τις κατοχυρωμένες στο ενωσιακό δίκαιο αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας, με την οδηγία 89/665/ΕΟΚ [2] (στο εξής: οδηγία περί προσφυγών) όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2007/66/ΕΚ [3]. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να επιχειρηθεί η εύλογη εξισορρόπηση των διιστάμενων

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Οδηγία 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών συμβάσεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της συνάψεως συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων (ΕΕ L 395, σ. 33).

3 — Οδηγία 2007/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Φεβρουαρίου 2007, για την τροποποίηση των οδηγιών 89/665/ΕΟΚ και 92/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου όσον αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της συνάψεως δημόσιων συμβάσεων (ΕΕ L 335, σ. 31). Οι πρόσθετες τροποποιήσεις που επήλθαν δυνάμει του άρθρου 46 της οδηγίας 2014/23/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχωρήσεως (ΕΕ L 94, σ. 1), δεν επηρεάζουν την παρούσα υπόθεση.

εννόμων συμφερόντων της ασφάλειας δικαίου και της αποτελεσματικής έννομης προστασίας στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων. Κατά την εξέταση των επιμέρους σημείων αυτής της προβληματικής θα μου δοθεί η ευκαιρία να αναφερθώ στις παλαιότερες προτάσεις μου στις υποθέσεις Pressetext Nachrichtenagentur [4] και Uniplex (UK) [5], καθώς και σε νεότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου.

II – **Νομοθετικό πλαίσιο**

Α — *Ενωσιακό δίκαιο*

4. Το ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο στην παρούσα υπόθεση αποτελεί η οδηγία περί προσφυγών, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2007/66.

5. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας περί προσφυγών, έχει ως ακολούθως:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε, όσον αφορά τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2004/18/ΕΚ [[6]], οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι αναθέτουσες αρχές να υπόκεινται στην άσκηση αποτελεσματικών και, ιδίως, όσο το δυνατόν ταχύτερων προσφυγών, υπό τις προϋποθέσεις που θέτουν τα άρθρα 2 έως 2στ της παρούσας οδηγίας, λόγω του ότι οι αποφάσεις αυτές έχουν ληφθεί κατά παράβαση της κοινοτικής νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων ή των εθνικών κανόνων που μεταφέρουν την εν λόγω νομοθεσία.»

6. Οι απαιτήσεις που διέπουν τις διαδικασίες προσφυγής προβλέπονται στο άρθρο 2 της οδηγίας περί προσφυγών, το οποίο ορίζει τα εξής:

«(1) Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται όσον αφορά τις διαδικασίες προσφυγής που ορίζει το άρθρο 1 να προβλέπουν τις αναγκαίες εξουσίες προκειμένου:

[…]

β) να ακυρώσουν ή να διασφαλίσουν την ακύρωση των παράνομων αποφάσεων [...]

γ) να επιδικάζουν αποζημίωση στα ζημιωθέντα από την παράβαση πρόσωπα.

[…]

(6) Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι, όταν ζητείται αποζημίωση για το λόγο ότι απόφαση ελήφθη παρανόμως, πρέπει πρώτα να ακυρώνεται η προσβαλλόμενη απόφαση από αρμόδιο προς τούτο όργανο.

[…]»

4 — C-454/06, EU:C:2008:167.

5 — C-406/08, EU:C:2009:676.

6 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών συνάψεως δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών (ΕΕ L 134, σ. 114, και διορθωτικό ΕΕ L 351, σ. 44).

7. Το άρθρο 2δ της οδηγίας περί προσφυγών («Ανενεργό της συμβάσεως») ορίζει:

«(1) Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε μια σύμβαση να κηρύσσεται ανενεργή από όργανο προσφυγής ανεξάρτητο από την αναθέτουσα αρχή ή το ανενεργό της να προκύπτει από απόφαση του εν λόγω ανεξάρτητου οργάνου σε οιαδήποτε από τις εξής περιπτώσεις:

α) εφόσον η αναθέτουσα αρχή έχει αναθέσει σύμβαση χωρίς προηγούμενη δημοσίευση προκηρύξεως στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, χωρίς αυτό να επιτρέπεται σύμφωνα με την οδηγία 2004/18/ΕΚ·

[…]»

8. Κατά το άρθρο 2στ της οδηγίας περί προσφυγών:

«(1) Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η άσκηση προσφυγής σύμφωνα με το άρθρο 2δ, παράγραφος 1, πρέπει να πραγματοποιείται:

[…]

β) και εν πάση περιπτώσει πριν από την πάροδο τουλάχιστον 6 μηνών από την επομένη της ημέρας κατά την οποία συνήφθη η σύμβαση.

(2) Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις [...] οι προθεσμίες ασκήσεως προσφυγής καθορίζονται από το εθνικό δίκαιο [...].»

Β— *Το εθνικό δίκαιο*

9. Ο αυστριακός Bundesvergabegesetz 2006[7] (νόμος περί συνάψεως δημοσίων συμβάσεων του 2006, στο εξής: BVergG 2006) περιέχει διατάξεις προς μεταφορά των ανωτέρω διατάξεων της οδηγίας περί προσφυγών. Ο νόμος αυτός, όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο για την παρούσα υπόθεση χρόνο[8], προέβλεπε διαδικασία διαπιστώσεως πλημμελειών ενώπιον της Bundesvergabeamt (αυστριακής ομοσπονδιακής υπηρεσίας δημοσίων συμβάσεων).

10. Το άρθρο 331 του BVergG 2006 ορίζει εν προκειμένω τα ακόλουθα:

«(1) Ένας επιχειρηματίας, ο οποίος είχε συμφέρον στη σύναψη συμβάσεως εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος ομοσπονδιακού νόμου, μπορεί, εφόσον υπέστη ζημία λόγω της προβαλλόμενης παρανομίας, να ζητήσει μεταξύ άλλων να διαπιστωθεί ότι:

[…]

2. η διεξαγωγή διαδικασίας αναθέσεως συμβάσεως χωρίς προηγούμενη προκήρυξη […] ήταν παράνομη […]

[…]»

7 — Bundesgesetz über die Vergabe von Aufträgen (Bundesvergabegesetz 2006 — BVergG 2006), *BGBl.* I Nr. 17/2006.

8 — *BGBl.* I. 15/2010.

11. Το άρθρο 332 του BVergG 2006 αφορά το παραδεκτό της αιτήσεως διαπιστώσεως πλημμελειών. Η παράγραφος 3 του άρθρου αυτού ορίζει:

«Οι αιτήσεις κατ' εφαρμογή του άρθρου 331, παράγραφος 1, [σημείο] 2 [...] υποβάλλονται εντός προθεσμίας έξι μηνών από την επομένη της ημερομηνίας αναθέσεως της συμβάσεως. […]

[…]»

12. Κατά το άρθρο 334, παράγραφος 2, του BVergG 2006, η Bundesvergabeamt, σε περίπτωση που διαπιστώσει ότι μια διαδικασία αναθέσεως υπήρξε παράνομη λόγω μη προηγούμενης προκηρύξεως, οφείλει καταρχήν να κηρύξει άκυρη τη σύμβαση.

13. Το άρθρο 341 του BVergG 2006 περιέχει διαδικαστικές διατάξεις σχετικά με τις αξιώσεις αποζημιώσεως. Κατά την παράγραφο 2 του άρθρου αυτού:

«Αγωγή αποζημιώσεως επιτρέπεται μόνο όταν έχει προηγηθεί διαπίστωση της εκάστοτε αρμόδιας αρχής ελέγχου δημοσίων συμβάσεων, ότι

[…]

2. η διεξαγωγή διαδικασίας αναθέσεως συμβάσεως χωρίς προηγούμενη προκήρυξη [...] ήταν παράνομη […]

[…]»

III – **Πραγματικά περιστατικά και προδικαστικό ερώτημα**

14. Η παρούσα υπόθεση αφορά ένδικη διαφορά μεταξύ της εταιρίας MedEval — Qualitäts-, Leistungs- und Struktur-Evaluierung im Gesundheitswesen GmbH (στο εξής: MedEval) και της Ενώσεως Αυστριακών Ιδρυμάτων Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger, στο εξής: Hauptverband). Η τελευταία είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και αποτελεί τον σύνδεσμο όλων των οργανισμών κοινωνικής ασφαλίσεως της Αυστρίας.

15. Στις 10 Αυγούστου 2010 η Hauptverband σύναψε με τη Pharmazeutische Gehaltskasse —η οποία είναι επίσης νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και, μεταξύ άλλων, είναι επιφορτισμένη με την εκκαθάριση των συνταγών μεταξύ φαρμακοποιών και ασφαλιστικών φορέων— σύμβαση για την υλοποίηση ενός έργου σχετικά με την ενίσχυση της ασφάλειας των ασθενών («e-Medikation») χωρίς προηγούμενη προκήρυξη.

16. Η MedEval έκρινε ότι η πράξη αυτή αποτελεί ανεπίτρεπτη απευθείας ανάθεση. Για τον λόγο αυτόν η MedEval προσέφυγε την 1η Μαρτίου 2011 ενώπιον της αυστριακής Bundesvergabeamt ζητώντας να διαπιστωθεί κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 331, παράγραφος 1, σημείο 2, του BVergG 2006, ότι η διαδικασία που ακολουθήθηκε από την Hauptverband ήταν παράνομη.

17. Με την από 11 Μαΐου 2011 απόφασή της, η Bundesvergabeamt απέρριψε την εν λόγω αίτηση για τον λόγο ότι δεν είχε υποβληθεί εντός της προβλεπόμενης από το άρθρο 332, παράγραφος 3, του BVergG 2006, εξάμηνης προθεσμίας από την ανάθεση, ήτοι, στην προκείμενη περίπτωση, από τη σύναψη της συμβάσεως.

18. Όπως εκθέτει το ήδη επιληφθέν της διαφοράς Verwaltungsgerichtshof, κατά το αυστριακό δίκαιο η προθεσμία για την κίνηση της διαδικασίας διαπιστώσεως πλημμελειών βάσει των διατάξεων για τις δημόσιες συμβάσεις αρχίζει να τρέχει ανεξάρτητα από το αν ο αιτών είχε γνώση της συνάψεως της συμβάσεως. Εντούτοις, καθόσον η επίκληση παραβάσεως των διατάξεων για τις δημόσιες συμβάσεις στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας δεν αποτελεί μόνο προϋπόθεση για την ακύρωση της συμβάσεως, αλλά και για την έγερση αγωγής αποζημιώσεως, το Verwaltungsgerichtshof έχει εν προκειμένω αμφιβολίες ως προς το συμβατό της εν λόγω προθεσμίας με το ενωσιακό δίκαιο.

19. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgerichtshof αποφάσισε με την από 25 Μαρτίου 2014 διάταξή του, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία στις 8 Απριλίου 2014, να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης —ιδίως δε στις γενικές αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, καθώς και στην οδηγία 89/665/ΕΟΚ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2007/66/ΕΚ— εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας αίτηση διαπιστώσεως παραβάσεως της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων πρέπει να υποβάλλεται εντός έξι μηνών από τη σύναψη της συμβάσεως, όταν η αναγνώριση της παραβάσεως της νομοθεσίας δημοσίων συμβάσεων δεν αποτελεί προϋπόθεση μόνο για την ακύρωση της συμβάσεως, αλλά και για την προβολή αξιώσεων αποζημιώσεως;»

20. Στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου υπέβαλαν γραπτώς τις παρατηρήσεις τους η MedEval, η Hauptverband, η Αυστριακή Κυβέρνηση, η Ιταλική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επίσης, η MedEval, η Αυστριακή Κυβέρνηση και η Επιτροπή παρέστησαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της 22ας Απριλίου 2014.

IV – **Νομική αξιολόγηση**

21. Με το ερώτημά του, το Verwaltungsgerichtshof ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης εθνική διάταξη κατά την οποία η διαδικασία προσφυγής προς διαπίστωση του παράνομου χαρακτήρα αποφάσεων αναθετουσών αρχών δύναται να κινηθεί μόνον εντός εξάμηνης αποκλειστικής προθεσμίας, ακόμη και αν η διαπίστωση αυτή απαιτείται απλώς ως προϋπόθεση για την έγερση αξιώσεως προς αποζημίωση.

22. Το εν λόγω ερώτημα τίθεται στο πλαίσιο της ιδιαίτερης διαμορφώσεως του καθεστώτος έννομης προστασίας που εγκαθιδρύεται βάσει των διατάξεων για τις δημόσιες συμβάσεις στην Αυστρία. Το εν λόγω καθεστώς έννομης προστασίας ερείδεται σε μια διαδικασία που εφαρμόζεται στο στάδιο *μετά* την ανάθεση στο πλαίσιο της οποίας καταρχάς διαπιστώνεται μόνο το παράνομο της αναθέσεως. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί προϋπόθεση όχι μόνο για την εν συνεχεία τυχόν ακύρωση της συμβάσεως που σύναψε η αναθέτουσα αρχή, αλλά και για την έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως από τρίτους όπως η MedEval.

23. Όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το Verwaltungsgerichtshof ενδιαφέρεται στην προκείμενη περίπτωση αποκλειστικά για την αποσαφήνιση του επιτρεπτού της εν λόγω εξάμηνης αποκλειστικής προθεσμίας όσον αφορά την *έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως* από πρόσωπα τα οποία θεωρούν ότι ζημιώθηκαν από την ανάθεση της συμβάσεως. Αντιθέτως δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας το ζήτημα του επιτρεπτού των προβλεπόμενων προθεσμιών για την υποβολή αιτήσεων διαπιστώσεως πλημμελειών οι οποίες έχουν ως σκοπό την *ακύρωση συμβάσεων*.

24. Για την απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα είναι καταρχάς σκόπιμη η αναφορά στην οδηγία περί προσφυγών (βλ. κατωτέρω, ενότητα Α) και, εν συνεχεία, στις αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας κατά το ενωσιακό δίκαιο (βλ. κατωτέρω, ενότητα Β). Τούτο διότι σύστημα προθεσμιών όπως το αυστριακό θα πρέπει, προκειμένου να συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης, όχι μόνο να μην είναι αντίθετο προς το γράμμα της οδηγίας περί προσφυγών, αλλά και να συμβιβάζεται

με το πνεύμα της οδηγίας αυτής, λαμβανομένων υπόψη των αρχών της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας. Καθόσον τα κράτη μέλη διατηρούν ένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας κατά την εφαρμογή της οδηγίας, θα πρέπει κατά τη χρήση του περιθωρίου αυτού να σέβονται τις ανωτέρω αρχές.

Α — *Επί της οδηγίας περί προσφυγών*

25. Η έννομη προστασία των ιδιωτών έναντι των αποφάσεων των αναθετουσών αρχών ρυθμίζεται αναλυτικά από την οδηγία περί προσφυγών[9]. Η εν λόγω οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίζουν κατάλληλες διαδικασίες για την άσκηση προσφυγής κατά της αναθέσεως συμβάσεων από δημόσιες αρχές (τις λεγόμενες διαδικασίες προσφυγής). Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας, μια τέτοια διαδικασία προσφυγής πρέπει να επιτρέπει, μεταξύ άλλων, την ακύρωση παράνομων αποφάσεων (στοιχείο β′) και την επιδίκαση αποζημιώσεως στα ζημιωθέντα πρόσωπα (στοιχείο γ′).

26. Ενώ στο αρχικό κείμενο της οδηγίας περί προσφυγών δεν υπήρχε ρητή ρύθμιση σχετικά με τις προθεσμίες εντός των οποίων πρέπει να ασκούνται οι διαδικασίες προσφυγής, με το άρθρο 2στ έχει πλέον προστεθεί στην οδηγία συγκεκριμένη διάταξη για το θέμα αυτό. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 2στ, παράγραφος 1, στοιχείο β′, τα κράτη μέλη δύνανται να ορίζουν αποκλειστική προθεσμία (τουλάχιστον) έξι μηνών από την επομένη της ημέρας κατά την οποία συνήφθη η σύμβαση.

27. Εντούτοις, όπως ήδη προκύπτει από το γράμμα της διατάξεως, η εν λόγω προθεσμία αφορά μόνο τις προσφυγές «σύμφωνα με το άρθρο 2δ, παράγραφος 1» της οδηγίας περί προσφυγών, ήτοι εκείνες οι οποίες αποσκοπούν στην κήρυξη ανενεργής της συμβάσεως που συνήφθη από την αναθέτουσα αρχή.

28. Ως εκ τούτου, παρά τους αντίθετους ισχυρισμούς της Αυστρίας, η δυνατότητα θέσπισης εξάμηνης αποκλειστικής προθεσμίας που προβλέπεται από το άρθρο 2στ, παράγραφος 1, της οδηγίας περί προσφυγών ουδόλως αναφέρεται στην έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως. Πράγματι, αυτή καλύπτεται από το άρθρο 2στ, παράγραφος 2, της οδηγίας περί προσφυγών, κατά το οποίο «σε όλες τις άλλες περιπτώσεις» οι προθεσμίες ασκήσεως προσφυγής καθορίζονται από το εθνικό δίκαιο. Τούτο επισημάνθηκε ορθώς από την Επιτροπή.

29. Το συμπέρασμα αυτό, εκτός του ότι ερείδεται στο γράμμα του άρθρου 2στ της οδηγίας περί προσφυγών κατά τα ανωτέρω, ενισχύεται και από τους σκοπούς που επιδιώχθηκαν με την τροποποίηση της οδηγίας περί προσφυγών. Όπως, ειδικότερα, εκτίθεται στην αιτιολογική σκέψη 13 της οδηγίας 2007/66, οι συμβάσεις που προκύπτουν από παράνομη απευθείας ανάθεση θα πρέπει να θεωρούνται καταρχήν ανενεργές. Εν προκειμένω, ο νομοθέτης της Ένωσης παραπέμπει στη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία τέτοιου είδους αναθέσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται ως η σημαντικότερη παράβαση του δικαίου για τις δημόσιες συμβάσεις[10], προσθέτοντας συγχρόνως στην αιτιολογική σκέψη 25 της οδηγίας 2007/66 ότι για λόγους ασφάλειας δικαίου πρέπει να καθοριστούν «προθεσμίες παραγραφής» για την κίνηση των διαδικασιών προσφυγής οι οποίες αποσκοπούν στη διαπίστωση του ανενεργού μιας συμβάσεως. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η ρύθμιση για την εξάμηνη αποκλειστική προθεσμία του άρθρου 2στ, παράγραφος 1, της οδηγίας περί προσφυγών.

9 — Οι σχετικές ρυθμίσεις αφορούν τις συμβάσεις έργων, προμηθειών και παροχής υπηρεσιών. Βλ. επίσης την οδηγία 92/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 25ης Φεβρουαρίου 1992 για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την εφαρμογή των κοινοτικών κανόνων στις διαδικασίες συνάψεως των συμβάσεων φορέων οι οποίοι λειτουργούν στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών (ΕΕ L 76, σ. 14).

10 — Βλ. σκέψη 37 της αποφάσεως Stadt Halle και RPL Lochau (C-26/03, EU:C:2005:5), στο γερμανικό κείμενο της οποίας γίνεται λόγος για «einem ganz beträchtlichen Verstoß […] gegen das Gemeinschaftsrecht über das öffentliche Auftragswesen» («σοβαρότατη παραβίαση του κοινοτικού δικαίου περί δημοσίων συμβάσεων»). Η διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε στο γαλλικό και αγγλικό κείμενο της εν λόγω αποφάσεως είναι «la violation la plus importante du droit communautaire en matière de marchés publics» και «the most serious breach of Community law in the field of public procurement» αντίστοιχα.

30. Τουναντίον, η υπό εξέταση έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως δεν οδηγεί κατά κανόνα στην κήρυξη ανενεργής της συμβάσεως που συνήφθη στο πλαίσιο παράνομης αναθέσεως [11]. Αντίστοιχα και τα συμφέροντα τα οποία επιδιώκονται στο πλαίσιο των διαδικασιών προσφυγής που αποσκοπούν στην καταβολή αποζημιώσεως είναι διαφορετικά σε σχέση με εκείνα που επιδιώκονται στις διαδικασίες προσφυγής με αντικείμενο την κήρυξη ανίσχυρης μιας ήδη συναφθείσας συμβάσεως. Η ανάγκη για ασφάλεια δικαίου είναι λιγότερο επιτακτική στις διαδικασίες αποζημιώσεως απ' ό,τι στις διαδικασίες οι οποίες αμφισβητούν το κύρος συμβάσεων [12].

31. Το καθήκον για τη ρύθμιση της διαδικασίας αποζημιώσεως κατά τρόπο ώστε να λαμβάνονται υπόψη τα κατά τα ανωτέρω διαμορφούμενα συμφέροντα ανήκει στα κράτη μέλη. Σε αυτά επαφίεται σύμφωνα με το άρθρο 2στ της οδηγίας περί προσφυγών να καθορίζουν, στο πλαίσιο της διαδικαστικής τους αυτοτέλειας, τις προθεσμίες εντός των οποίων οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να ζητήσουν έννομη προστασία προκειμένου να διεκδικήσουν αποζημίωση για μια φερόμενη ως παρανόμως ανατεθείσα σύμβαση [13].

Β — *Επί των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας*

32. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ελλείψει σχετικών κανόνων στο δίκαιο της Ένωσης απόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ρυθμίσει τις διαδικαστικές προϋποθέσεις για την εξασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων που το δίκαιο της Ένωσης παρέχει στους πολίτες. Σε κάθε περίπτωση, οι σχετικές διαδικασίες δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκές από αυτές που διέπουν παρεμφερείς καταστάσεις του εσωτερικού δικαίου (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν πρέπει να καθιστούν ανέφικτη ή υπέρμετρα δυσχερή στην πράξη την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) [14].

33. Ειδικότερα, η διαμόρφωση των διαδικασιών που θεσπίζονται για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων που παρέχει το δίκαιο της Ένωσης στους θιγόμενους από αποφάσεις των αναθετουσών αρχών δεν πρέπει να επηρεάζει την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας περί προσφυγών [15].

1. Η αρχή της αποτελεσματικότητας

34. Όσον αφορά την *αρχή της αποτελεσματικότητας*, πρέπει να εξεταστεί αν αποκλειστική προθεσμία όπως η εξάμηνη προθεσμία που ισχύει στην Αυστρία δυνάμει του άρθρου 332, παράγραφος 3, του BVergG 2006, καθιστά ανέφικτη ή υπέρμετρα δυσχερή στην πράξη την άσκηση του δικαιώματος των θιγομένων προς αποζημίωση σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας περί προσφυγών.

11 — Βλ. άρθρο 2, παράγραφος 7, της οδηγίας περί προσφυγών, κατά την οποία, με εξαίρεση τις περιπτώσεις των άρθρων 2δ έως 2στ, τα αποτελέσματα της εκδοθησόμενης επί της προσφυγής αποφάσεως στη σύμβαση που συνάπτεται μετά την ανάθεση καθορίζονται από το εθνικό δίκαιο.

12 — Βλ. σημεία 39 και 40 των παρουσών προτάσεων και σημείο 165 των προτάσεών μου στην υπόθεση Pressetext Nachrichtenagentur (C-454/06, EU:C:2008:167) και σημεία 33 και 34 των προτάσεών μου στην υπόθεση Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2009:676).

13 — Βλ. αποφάσεις Universale-Bau κ.λπ. (C-470/99, EU:C:2002:746, σκέψη 71) και Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2010:45, σκέψη 26).

14 — Βλ. αποφάσεις Rewe (33/76, EU:C:1976:188, σκέψη 5), Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437, σκέψη 12), van der Weerd κ.λπ. (C-222/05 έως C-225/05, EU:C:2007:318, σκέψη 28) και Gruber (C-570/13, EU:C:2015:231, σκέψη 37).

15 — Βλ. αποφάσεις Universale-Bau κ.λπ. (C-470/99, EU:C:2002:746, σκέψη 72), Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2010:45, σκέψη 27) και eVigilo (C-538/13, EU:C:2015:166, σκέψη 40).

35. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο καθορισμός εύλογων αποκλειστικών προθεσμιών δεν είναι καταρχήν αθέμιτος, καθόσον οι προθεσμίες αυτές εξυπηρετούν τον θεμελιώδη σκοπό της ασφάλειας δικαίου [16]. Το πρόταγμα περί της ασφάλειας δικαίου αποτυπώνεται και στο ίδιο το άρθρο 1, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας περί προσφυγών, κατά το οποίο οι αποφάσεις αναθέσεως πρέπει να υπόκεινται στην άσκηση «ιδίως [...] όσο το δυνατόν ταχύτερων» προσφυγών. Συγχρόνως, όμως, η ίδια διάταξη επιτάσσει η άσκηση της προσφυγής να είναι «αποτελεσματική», τονίζοντας εκτός από το μέλημα περί της ασφάλειας δικαίου και την απαίτηση παροχής αποτελεσματικής έννομης προστασίας (συναφώς βλέπε και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων).

36. Αμφότερες οι παράμετροι αυτές —ήτοι της ασφάλειας δικαίου και της αποτελεσματικής έννομης προστασίας— πρέπει να συνεκτιμώνται κατά την εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα αποκλειστικών προθεσμιών που ισχύουν σε διαδικασίες προσφυγής στο πλαίσιο του δικαίου των δημοσίων συμβάσεων. Συναφώς πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη το είδος και οι έννομες συνέπειες του εκάστοτε ένδικου βοηθήματος καθώς και τα διακυβευόμενα δικαιώματα και συμφέροντα των ενδιαφερομένων [17].

37. Ως εκ τούτου, στην προκείμενη υπόθεση τίθεται το ζήτημα αν τα επιχειρήματα που συνηγορούν υπέρ μιας ιδιαίτερα αυστηρής και σύντομης αποκλειστικής προθεσμίας στο πλαίσιο του ελέγχου του κύρους μιας συμβάσεως δύνανται να ισχύουν εξίσου και για την αγωγή αποζημιώσεως.

38. Φρονώ ότι η απάντηση πρέπει να είναι αρνητική. Τούτο διότι, όπως ήδη αναφέρθηκε, τα εκατέρωθεν συμφέροντα είναι διιστάμενα.

39. Την αναθέτουσα αρχή και τον αντισυμβαλλόμενό της ενώνει η σαφής και άξια προστασίας ανάγκη για ασφάλεια δικαίου όσον αφορά τη μεταξύ τους συναφθείσα σύμβαση. Αν η σύμβαση κηρυχθεί ανίσχυρη εκ των υστέρων, αυτό θα αποτελεί μια ιδιαίτερα επαχθή και δραστική έννομη συνέπεια. Αυτός ακριβώς ο λόγος δικαιολογεί την περιοριστική διαμόρφωση των ενδίκων βοηθημάτων που σκοπούν στην κήρυξη της συμβάσεως ως ανενεργού (*πρωτογενής έννομη προστασία*). Κατά συνέπεια, στις εν λόγω διαδικασίες είναι εύλογος ο καθορισμός —βάσει του άρθρου 2στ, παράγραφος 1, της οδηγίας περί προσφυγών— μιας αποκλειστικής προθεσμίας έξι μηνών, η οποία μπορεί να εκκινεί ανεξάρτητα από το αν ο ενδιαφερόμενος έλαβε γνώση της προβαλλόμενης παραβάσεως της νομοθεσίας περί συνάψεως δημοσίων συμβάσεων [18].

40. Αντιθέτως, τα ένδικα βοηθήματα που σκοπούν στη διεκδίκηση αποζημιώσεως (*δευτερογενής έννομη προστασία*) δεν επηρεάζουν καταρχήν το κύρος των ήδη συναφθεισών συμβάσεων. Οι συνέπειες ενδεχόμενων αξιώσεων αποζημιώσεως θίγουν ελάχιστα τα συμφέροντα των συμβαλλόμενων μερών σε σχέση με την ακύρωση της συμβάσεως. Κατά συνέπεια, στις διαδικασίες προσφυγής αποζημιώσεως η εξισορρόπηση μεταξύ των απαιτήσεων της ασφάλειας δικαίου, αφενός, και της έννομης προστασίας, αφετέρου, δεν μπορεί να γίνεται όπως στις διαδικασίες προσφυγής οι οποίες σκοπούν στη διαπίστωση του ανίσχυρου μιας συμβάσεως. Πράγματι, στις διαδικασίες που σκοπούν σε αποζημίωση πρέπει να αποδίδεται πολύ μεγαλύτερο βάρος στις απαιτήσεις της αποτελεσματικής έννομης προστασίας και δεν δικαιολογείται η διαμόρφωση των όρων ασκήσεως των σχετικών ενδίκων βοηθημάτων κατά τρόπο εξίσου περιοριστικό όπως στην περίπτωση της προσβολής του κύρους συμβάσεων [19].

16 — Βλ. αποφάσεις Rewe (33/76, EU:C:1976:188, σκέψη 5), Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, σκέψη 19), Bulicke (C-246/09, EU:C:2010:418, σκέψη 36), και, ειδικά σε σχέση με την οδηγία περί προσφυγών, τις αποφάσεις Universale-Bau κ.λπ. (C-470/99, EU:C:2002:746, σκέψη 76), Santex (C-327/00, EU:C:2003:109, σκέψη 52), Lämmerzahl (C-241/06, EU:C:2007:597, σκέψεις 50 και 51) και eVigilo (C-538/13, EU:C:2015:166, σκέψη 51).

17 — Βλ. σημείο 161 των προτάσεών μου στην υπόθεση Pressetext Nachrichtenagentur (C-454/06, EU:C:2008:167).

18 — Βλ. σημείο 162 των προτάσεών μου στην υπόθεση Pressetext Nachrichtenagentur (C-454/06, EU:C:2008:167) και σημείο 33 των προτάσεών μου στην υπόθεση Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2009:676).

19 — Βλ. επίσης σημεία 163 έως 167 των προτάσεών μου στην υπόθεση Pressetext Nachrichtenagentur (C-454/06, EU:C:2008:167) και σημείο 34 των προτάσεών μου στην υπόθεση Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2009:676). Η εν λόγω διάκριση μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς έννομης προστασίας αντικατοπτρίζεται και στη νομολογία του Δικαστηρίου, όπως, ενδεικτικά, στην απόφαση Idrodinamica Spurgo Velox κ.λπ. (C-161/13, EU:C:2014:307, σκέψεις 45 και 46).

41. Το επιχείρημα της Αυστρίας ότι και οι αξιώσεις αποζημιώσεως τρίτων συνεπάγονται μη αποδεκτή ανασφάλεια δικαίου για το δημόσιο, καθόσον οι εν λόγω αξιώσεις «κατά κανόνα άπτονται δημοσιονομικών διατάξεων» και οι διαθέσιμοι δημοσιονομικοί πόροι είναι περιορισμένοι, δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Πράγματι, η πρόληψη της εγέρσεως αξιώσεων αποζημιώσεως εξαρτάται από τις ίδιες τις αναθέτουσες αρχές, διασφαλίζεται δε με την εκ μέρους τους αυστηρή τήρηση των διατάξεων περί δημοσίων συμβάσεων.

42. Ομοίως και η εκ μέρους της Αυστρίας και της Ιταλίας επίκληση του άρθρου 2, παράγραφος 6, της οδηγίας περί προσφυγών δεν οδηγεί σε διαφορετικό συμπέρασμα. Είναι βέβαια αληθές ότι η εν λόγω διάταξη επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίσουν ένα σύστημα δύο επιπέδων όπου η έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως λόγω του παράνομου χαρακτήρα της αποφάσεως της αναθέτουσας αρχής συναρτάται με την προηγούμενη «ακύρωση» της αποφάσεως αυτής. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή ουδόλως σημαίνει ότι οι *αποκλειστικές προθεσμίες* για την υποβολή αιτήσεων διαπιστώσεως του παράνομου χαρακτήρα μιας αποφάσεως αναθέσεως ειδικά για τους σκοπούς της εγέρσεως αξιώσεων αποζημιώσεως πρέπει να διαμορφώνονται όπως εκείνες που αφορούν την υποβολή αιτήσεων ακυρώσεως ήδη συναφθεισών συμβάσεων.

43. Πράγματι, ο εθνικός νομοθέτης οφείλει να καθορίζει τις όποιες αποκλειστικές προθεσμίες για την άσκηση προσφυγών οι οποίες συνδέονται με την έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως σεβόμενος την αρχή της αποτελεσματικότητας. Οι εν λόγω προθεσμίες δεν πρέπει κατ' ανάγκη να είναι μεγαλύτερες από τις προθεσμίες για την υποβολή προσφυγών που σκοπούν στην κήρυξη συμβάσεων ως ανενεργών. Μεγαλύτερη σημασία έχει ο προσδιορισμός της εκάστοτε χρονικής αφετηρίας τέτοιων προθεσμιών: Η αποτελεσματική έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως προϋποθέτει ότι οι προθεσμίες για την κίνηση των διαδικασιών προσφυγής οι οποίες έχουν ως αντικείμενο την εξέταση καταγγελλόμενων παραβάσεων της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων, με τις οποίες συναρτάται το αίτημα αποζημιώσεως, έχουν ως αφετηρία το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ενδιαφερόμενος έλαβε γνώση ή όφειλε να έχει λάβει γνώση της εκάστοτε παραβάσεως[20], για παράδειγμα μέσω ανακοινώσεως κατά το άρθρο 35, παράγραφος 4, της οδηγίας 2004/18.

44. Όπως, εξάλλου, παρατηρεί ορθώς η Επιτροπή, ιδίως στην περίπτωση της προβαλλόμενης παράνομης απευθείας αναθέσεως θα πρέπει να θεωρηθεί ότι οι θιγόμενοι δύσκολα θα μπορούσαν να πληροφορηθούν τη σύναψη της συμβάσεως. Αν ως αφετηρία για την κίνηση οποιασδήποτε διαδικασίας προσφυγής λαμβανόταν υπόψη αποκλειστικά ο χρόνος της συνάψεως της συμβάσεως, η δημόσια αρχή δεν θα διέτρεχε τον κίνδυνο της ακυρώσεως της συμβάσεως ή της εγέρσεως αξιώσεων αποζημιώσεως, αρκεί να απέκρυπτε τη σύναψη της συμβάσεως για όσο χρόνο απαιτούνταν. Κάτι τέτοιο θα αντέβαινε όμως στον σκοπό της οδηγίας περί προσφυγών να προσφέρει στους θιγόμενους έναν αποτελεσματικό τρόπο αντιμετωπίσεως παρανόμων απευθείας αναθέσεων[21].

45. Εν κατακλείδι, μια εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ότι η υποβολή αιτήσεως για τη διαπίστωση παραβάσεως των διατάξεων περί δημοσίων συμβάσεων πρέπει να λαμβάνει χώρα εντός έξι μηνών από τη σύναψη της συμβάσεως αντιβαίνει στην αρχή της αποτελεσματικότητας ακόμη και στην περίπτωση που η εν λόγω διαπίστωση αποτελεί απλώς προϋπόθεση για την εν συνεχεία έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως. Αντιθέτως, η αποκλειστική προθεσμία για την υποβολή αιτήσεως διαπιστώσεως πλημμελειών με σκοπό την εν συνεχεία έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως δεν επιτρέπεται να εκκινεί πριν από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε ή όφειλε να έχει λάβει γνώση της παραβάσεως των διατάξεων περί δημοσίων συμβάσεων.

20 — Βλ. αποφάσεις Universale-Bau κ.λπ. (C-470/99, EU:C:2002:746, σκέψη 78), Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2010:45, σκέψη 32), Idrodinamica Spurgo Velox κ.λπ. (C-161/13, EU:C:2014:307, σκέψη 37) και eVigilo (C-538/13, EU:C:2015:166, σκέψη 52).

21 — Βλ. την έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας περί προσφυγών, κατά την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν την ύπαρξη κατάλληλων διαδικασιών με τις οποίες θα είναι δυνατή η ακύρωση παράνομων αποφάσεων και η αποζημίωση των προσώπων που υφίστανται ζημία λόγω της παραβάσεως.

46. Ο έλεγχος του αν και πότε η MedEval έλαβε ή όφειλε να έχει λάβει γνώση στην προκείμενη περίπτωση εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

2. Η αρχή της ισοδυναμίας

47. Για λόγους πληρότητας και μόνο μένει να εξετασθεί εν συντομία το αν η επίμαχη αυστριακή ρύθμιση αντιβαίνει και στην αρχή της ισοδυναμίας.

48. Όπως αναφέρει το Verwaltungsgerichtshof, με βάση τις γενικές διατάξεις του αυστριακού Αστικού Δικαίου οι αξιώσεις αποζημιώσεως υπόκεινται σε τριετή παραγραφή αρχόμενη από τον χρόνο κατά τον οποίο ο ζημιωθείς ενημερώθηκε για τη ζημία και τον ζημιώσαντα. Εκ πρώτης όψεως δημιουργείται συνεπώς η εντύπωση ότι η διαμόρφωση του διαδικαστικού πλαισίου για την έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως λόγω παραβάσεως της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων, όπως προκύπτει από τον BVergG 2006, είναι λιγότερο ευνοϊκή —και ως εκ τούτου αντιβαίνει στην αρχή της ισοδυναμίας— όταν προβλέπεται αποκλειστική προθεσμία έξι μηνών από τη σύναψη της συμβάσεως.

49. Συνεκτιμώντας, ωστόσο, τις ιδιαιτερότητες της έννομης προστασίας που παρέχεται από τις διατάξεις περί δημοσίων συμβάσεων, προκύπτει διαφορετικό συμπέρασμα. Ειδικότερα, όπως προαναφέρθηκε, το άρθρο 1, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας περί προσφυγών τονίζει ρητώς ότι οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι αναθέτουσες αρχές πρέπει να υπόκεινται στην άσκηση «όσο το δυνατόν ταχύτερων» προσφυγών. Στόχος είναι η κατά το δυνατόν ταχύτερη εδραίωση της ασφάλειας δικαίου. Αντίστοιχα δεν είναι μεμπτό η άσκηση προσφυγών στο πεδίο των δημοσίων συμβάσεων —ακόμη και εκείνων που σκοπούν σε αποζημίωση— να υπόκειται σε συντομότερες προθεσμίες σε σχέση με αυτές που ισχύουν για την έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως δυνάμει των γενικών διατάξεων του εθνικού δικαίου[22].

50. Κατά συνέπεια, ο καθορισμός ειδικής αποκλειστικής προθεσμίας για την υποβολή αιτήσεων διαπιστώσεως πλημμελειών, με απώτερο σκοπό την έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως λόγω παραβάσεως της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων, δεν αντιβαίνει στην αρχή της ισοδυναμίας ακόμη και στην περίπτωση που κατά τις γενικές διατάξεις του εθνικού δικαίου οι αξιώσεις αποζημιώσεως υπόκεινται σε μακρύτερη παραγραφή.

V – **Πρόταση**

51. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει τις ακόλουθες απαντήσεις στα ερωτήματα που υπέβαλε το αυστριακό Verwaltungsgerichtshof:

Το άρθρο 2στ, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/665/ΕΟΚ έχει, υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, την έννοια ότι

— αντιτίθεται σε εθνική νομοθετική ρύθμιση κατά την οποία η υποβολή αιτήσεως για τη διαπίστωση παραβάσεως των διατάξεων περί δημοσίων συμβάσεων πρέπει να λαμβάνει χώρα εντός αποκλειστικής προθεσμίας έξι μηνών από τη σύναψη της συμβάσεως, καθόσον η εν λόγω διαπίστωση ζητείται απλώς ως προϋπόθεση για την έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως, καθώς και ότι

— η προθεσμία για την υποβολή μιας τέτοιας αιτήσεως διαπιστώσεως πλημμελειών, η οποία σκοπεί στην εν συνεχεία έγερση αξιώσεων αποζημιώσεως, δεν επιτρέπεται να εκκινεί πριν από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει την προβαλλόμενη παράβαση των διατάξεων περί δημοσίων συμβάσεων.

22 — Βλ. σημείο 157 των προτάσεών μου στην υπόθεση Pressetext Nachrichtenagentur (C-454/06, EU:C:2008:167).